

In smelo rečem, postal sem v tem oziru tak, kakor oni rimski senator, ki je vedno in vedno ponavljal, da se mora Kartaga razdreti, a jaz sem napisal in napisal brezbrojne notic in dopisov v vse mogoče slovenske liste, kjer sem vedno in vedno ponavljal: Preosnujmo naša lista, ali pa ubijmo „Učit. Tovariša“. Priznavam, da ni bil ta boj vedno povejan v mejah dostojnosti, a ker je bil namen blag in daleko-sežen, sem uverjen, da dobim odpuščanje pri vseh onih tovariših, ki sem jih tolikokrat spravil v mučen položaj, da so morali odgovarjati vsem onim raznim napadom. O Božiču l. 1894, smo zborovali v magistratni dvorani v Ljubljani, in sicer je bil tedaj občni zbor „Slov. učit. društva“, čigar lastnika je bil „Učit. Tovariš“. — Takrat sem vprašal pri slučajnostih, zakaj se tiska „Učit. Tovariš“ v Miličevi tiskarni, čigar lastnik je hud nasprotnik slovenskemu narodu. Predlagal sem, da naj se prenese „Učit. Tovariš“ v kako narodno tiskarno. Na mojo interpelacijo sem dobil kar trije odgovori; pokojni Žumer je prvi odgovoril kot društveni predsednik, za njim sta odgovarjala tovariša Furlan in Kecalj; vsi trije so poudarjali, da se „Učit. Tovariš“ mora tu tiskati, ker je Miličeva tiskarna solastnik „Učit. Tovariša“. — Odgovor mi je zadoščal. No, 15. januarja 1895. pa dobim zalepko od tajništva „Slov. učit. društva“, kjer se mi naroča, naj sporočim nekaj konkretnih slučajev, iz katerih se bo natančno razvidelo, da je lastnik tiskarne, Milič mlajši, nasprotnik slovenskega naroda, zakaj preti mi, da me toži. — Odgovoril sem 18. januarja precej rezko, poudarjajoč, da mi to poseben naroden greh, ako človek preseda cele dneve v nemški kazini.

Napadi na „Učit. Tovariša“ so se podvojili. Kako dosleden in vztrajen sem bil v tem poslu in kako različni šifer sem se posluževal, o tem bi mogel povedati prav mnogo tovariš Nerat kot urednik „Popotnika“. Seveda je bil refren vseh onih nebrojnih notic: Preosnujmo naša učiteljska lista!

Misel za preosnovo listov „Učit. Tovariša“ in „Popotnika“ je dobivala vedno bolj realna tla. In tako sem mogel že leta 1896. v 5. številki „Popotnika“ z dne 10. marca priobčiti članek pod naslovom: „Kako praznuj slov. učitelstvo petdesetletnico vladanja Njega Velikanstva našega cesarja Franca Jožefa I.“ (Tovariš Nerat kot urednik je pristavil: Dasi se v nekaterih točkah ne strinjamo z g. pisateljem, vendar priobčimo ta članek, nadejajoč se, da se k temu častnemu vprašanju oglasijo še drugi.) Tu sem zapisal pod točko 3. sledeče: „Slov. učitelji imamo dva šolska lista, „Učiteljskega Tovariša“ v Ljubljani in „Popotnika“ v Mariboru. Oba lista sta premnogo storila za slovensko šolstvo. Škoda le, da sta lista nekako omejena, rekši, da sta razširjena večinoma bolj v dotični deželi, kjer izhajata. Da bi pa vsak slovenski učitelj naročeval oba lista, tega mnogim ne dopuščajo gmotne razmere, mnogim pa primanjkuje tudi zato resne volje. Zatorej preosnujmo lista tako, da postane „Popotnik“, ki je glasilo „Zaveze“, politično-pedagoški list, ki naj presoja vse pojave na šolskem polju, bodisi na Kranjskem, Štajerskem, Primorskem, Koroškem ali kje drugje v naši širši domovini s politično-pedagoškega stališča. Saj je tudi „Zaveza“ poklicana zastopati naš interes v istem smislu. Izhajal naj bi pa, če mogoče, trikrat na mesec, „Učiteljski Tovariš“ naj bi se pa toliko preosnoval — imel sem še vedno v mislih Miličevo pogodbo — da bi postal strogo znanstven pedagoški list. Postal naj bi pedagoška revija, kjer bi se objavljala znanstvena pedagoška vprašanja, prinašala ukovita razpravljanja, životopisi pedagogov velikano, razvoj šolstva po tujih deželah, oziroma državah; obelodanil naj bi strokovne kritike naših pedagoških spisov in druge stvari, pa zgolj znanstvene. Poročila o raznih zborovanjih naj bi objavljala „Popotnik“, „Učit. Tovariš“ naj bi potem izhajal mesečno v debelejših snopičih, ter naj bi postal obenem glasilo našega strokovnega „Pedagoškega društva“. V tej pedagoški reviji naj bi potem naši učenjaki razsipali plodove svoje duševne delavnosti.“ — Nadalje sem razpravljal o naročninah listov in o drugem, kar pa nima toliko pomena. O čemer sva s tovarišem V. l. 1891. sanjala in za kar sem porabil toliko črnila in papirja, to se je izpolnilo l. 1900. Leta 1899. sta objavila tako „Učit. Tovariš“ kakor „Popotnik“ v svojih zadnjih, oziroma predzadnjih številkah poziv pod firmo: „Slovenskemu in istrsko-hrvaškemu učitelstvu“. — Oklic je pisan navdušeno in omenja, kar se tiče časopisja, sledeče:

„Največjo moč v boju za obstanek in za dosego popolne stanovske organizacije ima časopisje. Da se slovenskemu učitelstvu odpre široko polje, kjer bo lahko kazalo svojega duha sadove, zatorej bomo z novim letom preosnovali „Popotnika“ v pedagoško revijo, ki bo prinašala strogo metodiške, pedagoške, jezikoslovne in splošne znanstvene razprave, a „Učiteljski Tovariš“ bo od novega leta naprej slovensko-politiški list ter bo izhajal kot glasilo avstrijskega jugoslo-

vanskega učiteljstva. Tako bomo sprejeli v svoje vrste tudi hrvaške tovariše iz Istre in Dalmacije ter bomo izkušali tudi njim pribojevati svobodo v šoli in izven šole.“

In l. prosinca l. 1900. je izšel „Učit. Tovariš“ prvič kot šolsko-politiški list v dokaj povečani obliki. In moja malenkost je napisala uvodnik tej številki z naslovom: „Naš program“.

S tem sklepam. — Tebi, naš jubilan, pa kličem:

Živi, cveti, rodi!

I. Š.-a.

Pismo starega „gardista“.

Naš urednik je prejel to-le značilno pismo, namenjeno jubileju našega glasila:

Dragi tovariš!

Pišes mi, naj bi ob 50letnici „Učit. Tovariša“ kot star njegov „gardist“ napisal nekaj vrstic.

Nad 30 let je že preteklo, kar sem prvič zastavil pero za „Tovariša“. Bil je tačas list seve druge barve nego danes, a imel je nekaj sotrudnikov, ki niso bili njegove barve; saj je nedostajalo lista, kjer bi bili mogli povedati mnenje svoje. — Več ko tri desetletja: gotovo mnogo v kratkem življenju človeškem! Koliko se je predru-gačilo v tej dobi na šolskem polju, koliko idej se je porajalo od tačas in žal, tolikanj — zaman! ... Nesebično sem rad vselej pomagal, kjer je šlo za dobrobit naših šolskih in stanovskih teženj. Često sem pustil tudi najdražje svoje — mislim na obitelj svojo — v nemar, le da sem mogel slabe sile svoje posvetiti blagru našega stanu.

In kaj sam doživljam? Delovanje moje se nagiba zatonu; dosegel pa nisem nič drugega nego razočaranja in — prevare ... Toda nič ne del! Srce moje je ostalo tisto, četudi je parkrat že bilo na tem, da počim od velike — boli ...

Želim le drugim več sreče v boju za ideale svojega stanu, nego je tiste prisodila neizprosna usoda meni.

Pozdravlja te vdani

Armin Gradišnik.

Celje, dne 23. novembra 1909.

Fran Grkman.

Nekoliko besed o organizaciji slovenskih učiteljic.

S svojim prijaznim povabilom, naj sodelujem pri slavnosti številki „Tovariša“, ste mi natresli, gospod urednik, prav svetopisemske žerjavice na glavo. Zakaj? To veva le midva ... In baš o naši organizaciji si želite kratkega sestavka ... Bodi Vam! Saj je 27. dan m. m. završil dvanaesto leto naše organizacije, završil pa tudi dvanaesto leto vaših (ne Vaših) predlogov, ki so imeli — hvala jim — to čudotvorno moč v sebi, da so zbudili nekaj trdospehij kolegij iz globokega spanja. Vseh pa niso mogli zdraviti. Vidite torej, da z Balaamom lahko rečem: da moram blagoslovljati, kjer sem hotela ... Ti predlogi! ... Dne 20. novembra m. l. se mi je pripetilo nekaj prav prijetnega. Seznanila sem se na potu z vneto govornico z abiturientskega sestanka naših bodočih sotrpino — z gdč. E. K. Takoj po vratku s pota vzamem dotične „Tovariševe“ številke in prečitam še enkrat njen govor. Z veseljem sem ga čitala in s ponosom: le eno mesto v njem me je užalilo: nastopajoča odlična, nadarjena in vnetja koleginja ne ve nič o našem društvu — o društvu onih, med katere je pravkar namerila svoj korak ... Kdo je kriv? Ona gotovo ne! Mea culpa — me smo krive! Smo li kdaj k našim zborovanjem, kjer so se tolikokrat obravnavale pedagoško-didaktične snovi po najzbornejših močeh — najmlajše kolegijne in spe — naše pripravnice? Ni li bila to naša krivda? Smo pač tudi le skromne hčere svojega skromnega naroda — reklama nam ne gre. Bile pa smo tudi mnenja, da jih itak njih slovenske vzgojiteljice na zavodu opozore na društvo in njegovo delovanje. Kakor vidimo, se to ni nikdar zgodilo.

Iz tega dejstva sklepam, da jih utegne biti še mnogo naših najmlajših kolegij, ki o eksistenci našega, za nas tako potrebnega društva ničesar ne vedo.

Potrebo našega društva poudarjati in utemeljevati, bi bilo odveč. Naše težnje so čisto tako specifično naše, da jih je težko spraviti v sklad z moškimi, zato ni pričakovati in ne zahtevati, da se v moških društvih razpravljajo. Vzemimo le naše socialno stališče. Moški kolega ima svojo družino, ženo, deco, v katerih krogu najde po trudapolnih dnevnih urah uteho, odkrito sočutje, sladek odpočitek. A učiteljica, ki je izgubila svojce — kam naj se obrne? Domka si išče, kjer bi se z enakotrpčim sorodnim duhom oddahnila od dnevnih tež, pila moč za bodoči dan. Istotako mora nje delovanje v dekliski vzgoji črpati iz drugih virov in slediti drugačnim ciljem nego nje moški kolega v deški vzgoji. Iz teh razlogov in neposredno iz predlogov učiteljskega zbora, objavljenih v „Tovarišu“ dne 16. novembra 1897. leta za zadnje regulacije plač se je ustanovilo društvo slovenskih učiteljic z imenom „Jubilejno hranilno in podporno društvo učiteljic“ z letnim doneskom 12 K. Vkljub visoki letnini je pristopilo precejšnje število članic, ki so s svojo požrtvovalnostjo položile temelj gmotni blaginji društva. V dobri nadi, da se bo število članic znatno pomnožilo, da, še več: z namenom, da bo mogla vsaka učiteljica biti redni član društva, so se pravila preuredila ter se znižala letnina na 2 K. Naše nade so nas varale. — Čemu naj pripisemo sedaj dejstvo, da komaj dobra tretjina kranjskih učiteljic stoji v naših vrstah? Ali „visoki“ letnini? Ali nedelavnosti odbora? Nepravilnemu postopanju? — Bridka resnica mora tu na dan: Stanovska nezavednost je vzrok — in vse one lastnosti, ki se združujejo v tem miljeju! — Le-teh, v stanovski nezavednosti spehij ne kličemo več — zadosti smo se trudile, da jih zbudimo — a bilo je zaman! Kličemo pa vas, mlade, čile moči, ki leto za letom vstopate v naše vrste z idealnimi visokimi smotri — vam podajemo sestrške roke — vas naj ogrejemona svojih srcih, da bodo vaša bila tem gorečnejše v boljši bodočnosti! — Cesar društvo do sedaj ni vzmoglo ob brezbriznosti sovrstnic, temu pomagajte ve s čilimi močmi do uspeha. Odbor, dasi raztresen po vsi kronovini, je skrbel leto za letom, da nudi svojim članom duševnega užitka — a pobrigal se je tudi pri vsaki priliki za izboljšanje njih gmotnega stanja. Predavanja v zborovanjih — večinoma dvakrat v letu — kažejo, da se je odbor vestno trudil ugoditi težnjam svojih članov po nadaljni izobrazbi. Predavalo se je:

„O ženskih ročnih delih“ — poročali Vita Zupančičeva in J. Miklavčičeva. „Samostojnost slovenske učiteljice“, poročala M. Mlakarjeva. „Naše težnje“ — f. Vikt. Praprotnikova. „O prostoročnem risanju“ — A. Sič, mestni učitelj višje dekl. šole. „Delo učiteljice za ljudsko prosveto“ — Ema Žerjavova. „Kako delujta mati in učiteljica vzajemno za narodovo blaginjo?“ — Jerica Zemljanova. „Česa je naši organizaciji še potreba?“ — Vita Zupančičeva. „Učiteljica in narodna zavest“ — Vita Zupančičeva. „Vseavstrijski shod učiteljic na Dunaju.“ — Janja Miklavčičeva. „Šolske zamude“ — predavanje za roditelje na kmetih — Ema Žerjavova. „Organizacija hrvaških učiteljic“ — Vita Zupančičeva. „Sebi v pomoč.“ — (Ustanovitev zdravilišča za učiteljice na jugu) — J. Miklavčičeva. „Gospodinjki tečaj na Dunaju“ — Vita Zupančičeva itd. itd. — Uzor-žena in učiteljica prerano-pokojna f. Olga Kobauova in sedanja mestna učiteljica M. Mehletova sta nam podali velezanimivi učni sliki, prva: Potovanje od Postojne do Vipave — druga: „Krt“ po biološki metodi.

Poleg tega se je stavilo predlogov in nasvetov, ki so nekateri že postali meso in kri, drugi čakajo rešitve. — Ko je šlo za izboljšanje gmotnega stanja, odbor ni držal križem rok; ramo ob ramo je stal v vrstah kolegov, ki so dvignili svoj glas zoper sramotno nizke plače. Do vplivnih oseb je odposlalo društvo deputacije v ta namen. Poleg vsega se je posvetovalo, kako samemu sebi odpomoči: 1. z zdraviliščem na jugu, 2. z brezplačno ali vsaj ceno oskrbo v bolnici.

Racionalno razpolaganje z denarnimi prispevki je omogočilo, da je društvo postalo član „Učit. tiskovnega društva“, z dvema deležema pa član „Hranilnice in posojilnice učit. konvikta“.

Nekaj spominov iz prve dobe našega „Tovariša“.

(Nekako od l. 1867.—1875.)

Bil sem v prvem tečaju preparandije v Ljubljani — takrat namreč l. 1867., sta bila še samo 2 letnika — ko me tovariš Lavrič doma iz Krašnje, umrl kot učitelj v Gradcu (na potovanju v Dalmacijo) opozori na „Tovariša“, „Novice“ in „Zg. Da-

nico“, edine slovenske liste, ki so takrat v Ljubljani izhajali. Takoj sem se naročil na „Tovariša“ in si že takrat ali malo kasneje omislil vse prejšnje letnike, od katerih še zdaj nekatere hranim.

Se preden sem dovršil l. 1868. — to leto je bil že prvi shod kranjskega učiteljstva v Ljubljani v mestni dvorani, kjer sem bil kot učiteljski pripravnik tudi jaz navzoč — učiteljske, sem spisal dopis v „Tovariša“, na kar sem bil kaj ponosen. Leto potem sem že daljše spise v njem priobčil, kar je bilo kaj po volji uredniku Andreju Praprotniku, ki je bil z mano in menda z vsakim tovarišem jako prijazen, dobrohoten in odkritosrčen. Se nisem bil aktiven učitelj, ko sem pristopil kot ud k takratnemu prvemu Kranjskemu (deželnemu), pozneje Slovenskemu učiteljskemu društvu, in blagi Praprotnik mi je z veseljem izročil pristopnico, kjer mi je dal naslov: „nastopni učitelj“.

Andrej Praprotnik je bil naš prvak, naš voditelj, zvezda slovenskega učiteljstva. Vedno je pisal, vedno se posvetoval s svojimi tovariši. Šola, narod, knjige — to je bil njegov ideal; kolegialnost mu je bila čez vse. Z veseljem se je oklenil nove dobe v šolstvu, ki je bila nastopila v tisti dobi (l. 1868.—1873.). Ni pa nevaležno ali zaničljivo hrbta obrnil stari dobi, dobi konkordata, ker se je bil izsolal že prej in ker je deloval že prej in ker so tudi možje konkordatske dobe nekaj delovali, ko so bili n. pr. že pred novo dobo ti šolnik-duhovniški ustanovili „Vdovsko učiteljsko društvo“ v Ljubljani, za katero je tudi on skrbel, kolikor mu je le čas dopuščal. Naprežen pa je bil jako, zakaj deloval je tudi pri drugih listih, pisal knjige, učil v šoli; bil je pozneje šolski voditelj, imel mnogobrojno rodovino itd. Pridružila sta se mu bila pa kmalu Matej Močnik in Ivan Tomšič v javnem delovanju za blagor šole in domovine.

To je bil triumvirat slovenskih šolnikov v Ljubljani v tisti dobi.

To je bila vrla deteljica. Niso bili do pičice enakih nazorov, toda edini v gorki ljubezni do šole, do učiteljstva, do naroda. Nobeden ni bil ekstrem. — Ne, ni res! Močnik je bil to. On je bil sicer blaga duša, ponižen, učen, skromen, darežljiv do sirot in beračev. (Nekoč je hotel dobro obutev podariti beraču in slabo obdržati zase, ako ne bi mu bil po naključju navzoči prijatelj Stegnar tega zabranil.) V političnem oziru je pa imel ta izvrstni učitelj v teoriji (v praksi slab, ker ni imel discipline v šoli) to načelo za najboljšo, da bi morala cerkev z duhovniki v šoli ukazovati in šolstvo ter učiteljstvo voditi.*

Zato ni odobral, da je bil l. 1868. padel konkordat, t. j. pogodba s cerkvijo, zaradi katere je imela v Avstriji duhovščina pravico, da je vodila šolstvo v imenu države. Ker je pa imel Matej Močnik vzlic temu sto in sto lepih lastnosti, sta ga imela Praprotnik in Tomšič rada; radi smo ga imeli pravzaprav vsi in spoštovali smo ga vsi učitelji, četudi mu je bilo proti koncu njegovega plodonosnega življenja kakšno „katoliško“ društvo bolj pri srcu nego učiteljsko. Sicer je pa mož to deloval iz prepričanja, ne iz dobičarije.

Poleg teh treh vrlih šolnikov, mojih dobrih prijateljev, je stopil v delokrog „Tovarišev“ in takratnega javnega učiteljskega delovanja kot, recimo: „der vierte im Bunde“ — Srečko Stegnar, ki je bil do leta 1872. v Idriji, odkoder se je v tem letu preselil v Ljubljano na Grad kot učitelj v kaznilnici. V Idriji sva bila osnovala društvo „Šola“ (zdaj „Narodna šola“), ki se je bilo z njim vred v Ljubljano preselilo. Ti štirje in jaz smo poleg drugih pridno sodelovali v „Učit. Tov.“, v kateri list sem pisal takrat in še pozneje res veliko, ne da bi se hvalil. Saj je izšlo iz mojega peresa poleg didaktično-pedagoških spisov mnogo člankov, v katerih sem hvalil takrat nove, zdaj že stare šolske zakone in jih branil osobito proti napadom nanje od strani duhovščine slovenske, ki sem jo sicer jako čislal in ki bi jo bil rad prepričal, da bodo šolski zakoni koristili Slovincem, ako se bodo pravično izvrševali.

Krepko sem n. pr. branil v „Tovarišu“ in menda tudi v „Narodu“ šolske zakone zoper napade v knjižici „Stara in nova šola“, ki jo je bil spisal mlad štajerski duhovnik, pozneje velik slovenski patrijot (baje dr. Gregorec, sedaj kanonik v Novi cerkvi pri Celju).

Delovali smo krepko za šolo, za narod, za šolski napredek; delovali zoper nemškutarijo, zoper „Laib. Schulzeitung“ in „Krain. Lehrerverein“ in njegove „Zweigvereine“, kar se je bilo vse v l. 1873. v življenju obudilo — za nemški most do Adrije!

Delovali pa nismo zoper duhovščino, četudi je bila prilika dana, ko se je začelo gibanje med Mladoslavenci in Staroslavenci, od katerih so bili prvi zagovorniki šolskih zakonov, drugi pa njih nasprotniki.

*) Duhovnike in cerkev in službo božjo je tako čislal, da je enkrat kot šolski nadzornik v kamniškem okraju ministriral pri maši.

Od takratnih deželnih šolskih nadzorikov je bil slovenski duhovnik dr. Jarc precej hladen nasproti „Tovarišu“;*) njegov naslednik Pirker mu je bil pa kot velik nemškutar celo sovražen. Seveda; zakaj pod njegovo protekcijo se je bila hudo nemškutarska „Schulzeitung“ ustanovila.

Urednik „Tovariša“, Praprotnik, še ni bil takrat stalen šolski voditelj pri Sv. Jakobu v Ljubljani, morebiti še stalen učitelj ni bil. Zato se je bil zbal Pirkerja in nemškega deželnega predsednika grofa Auersperga. Zato je odložil (1873) za nekaj časa uredništvo „Tovariša“ in ga izročil požrtvovalnemu Močniku, ki se kot samec ni bal za svojo kožo ter urejeval list v strogo narodnem, ali še bolj strogo v duhovniškem smislu.**) Praprotnik se tudi ni upal voditi še dalje „Slovenskega učiteljskega društva“ in prevzel je predsedništvo nadučitelj Govekar na lgu (pozneje v Siški), ki je bil jako značajan, srčen mož, dober šolnik, dober pisatelj in narodnjak čez vse, dasi je bil dovršil svoje dni edino le idrijsko preparandijo z enim samim tečajem.

Ivan Lapajne.

Ali ste že našemu listu pridobili novega naročnika?

Kje služimo?!

Danes je na Kranjskem že precej občutljivo pomanjkanje učiteljev. Če pojde tako naprej, bodo v desetih letih z lučjo iskali nadučiteljev za dvorazredne šole, zakaj moških je že itak malo in še od teh tišči večina v mestu, kdor se količkaj čuti, upajoč boljših razmer in pa večjih dohodkov, kakor jih je dobiti na deželi. Človeku se obetajo v mestu svetli gradovi in v njih bajno, lepo življenje. A največkrat so to le varljive sanje. — Kaj hočeš, prijatelj, v mestu s tisto ubogo plačico? Vsak boljši dninar te prekosi v dohodkih, stroškov imaš pa več nego srednjeplačani uradnik! Torej — le ne preveč upati!

Veliko jih pa tišči v mestu, da bi lažje šolali svoje otroke. Toda v mestu tudi v tem pogledu ni za vse. Draga obleka, drago stanovanje itd. — to so tolika bremena, da jih ob sedanjih sramotnih plačah ne zmore brez stranskih dohodkov nihče. Od upanja se pa tudi ne more živeti! — Reče se torej lahko, da je to tiščanje v mestu premalo premišljeno. Naj bi že bilo: Učitelji, ki niso pevcu ne ekonomu, naj se komercialno temeljito izobrazijo, da bodo mogli z uspehom voditi učiteljske organizacije v mestu. To bi jim kolikortoliko izboljšalo položaj. A vsi pevci in ekonomu — posebno vrtnarji — naj bi se potezali za nadučiteljska mesta na dvorazrednicah, posebno če so te blizu železnice. Saj jim je tedaj mogoče tudi pozimi se razvedriti pri kakem koncertu ali pa v gledišču v mestu. — Nadučitelj ima po zakonu prosto stanovanje in užitek vrta. Oplačiti se mu ni treba kakor v mestu, dasi se na deželi tudi ne sme — zanemarjati. Poleg tega bodo prav kmalu prišli nadaljevalni tečaji za šoliodraslo mladino, če hočemo, da se bo naš narod sploh ohranil. Za te se bo moral učitelj sicer dobro pripravljati, a dajali mu bodo pa tudi precej priboljška. Kolikor zmogljivejši bo učitelj, toliko več si bo lahko priboljšal s tem poukom svoj položaj.

Dalo se bo torej ob vsem tem živeti, ko bodo še učiteljske plače vsaj nekaj učiteljskemu delu primerno izboljšane. In večkrat bo lažje živeti na deželi nego v mestu. Ako bo učitelj svoje otroke že v mestu šolal, bodo ti vsaj tako dobro ali pa še bolje oskrbljeni kakor pa doma, ker se učitelj-oče ne more Bog ve kaj ukvarjati s svojimi otroki. Učitelj se v šoli utruja toliko, da se mu po šoli doma niti ne ljubi baviti se s svojimi otroki. Učiteljevo delo torej nanese, da kaj lahko svoje otroke zanemarija. Zato mu bodo pa navadno otroci vse bolj uspeli pri tujih ljudeh. To sicer precej stane in bi se moralo tudi uvaževati. A četudi pri tujih ljudeh nekaj plačuje za njega, naj vendar pomisli, da otroci tudi doma stanejo precej. — Vse to so stvari, ki se jih ne sme podcenjevati. Kar se pa tiče življenja sploh, se bo učitelj držal v mestu kakor na deželi tega, zakaj je pozvan. Pozvan je narod izobraževati ter mu s tem pomagati temelj k napredku. Zvišen mora biti nad strankami in se zavedati, da ima nalogo vzgajati in poučevati otroke vseh staršev svojega okoliša. Zato se ne bo dejansko mešal v politične boje, a bo vselej stal na strani tistih, ki so za izobrazbo in napredek naroda.

Učitelj-pevec si v teku let ustvari na deželi zbor, ki mu bo delal čast in ve-

selje na stara leta. Učitelj-ekonom bo pa z razumnimi močmi delal za gospodarski napredek svojega okoliša. Vse to je tudi nekaj vredno. Pomislimo, da se človek lažje uveljavi na deželi nego v mestu. Človek ima pa le toliko užitka od življenja kolikor se sam uveljavi v človeški družbi. Na priznanje mesta niti ni treba čakati. Da ima le priznanje svojega okoliša in pa zavest, da sadov njegovega koristnega delovanja ne more nihče utajiti. To je toliko, da človeka visoko dvigne nad vsakdanje življenje ter mu daje posebno zadovoljnost.

Kdor se torej upa v tem smislu delovati, naj ne sili v mesto. V mestu se uveljavijo le posebni talenti, na deželi pa marsikdo toliko stori, da ga čislajo mladi in stari ljudje. Le ne misli, da kmet nič ne vidi! Kmet jako dobro vidi, a je zdaj še toliko ustrašen, da tega ne upa povedati. Ko se bo jel malo bolj prosto gibati, bo pa na ves glas povedal, kar čuti v srcu.

Zato je pa z vestnim delom vsak v svojem delokrogu primoran narodu pomagati, da se kulturno dvigne. Potem bomo pa vsi imeli prostora na svoji lepi zemlji, najsi bomo tega ali onega stanu.

Seveda ga bo imel vsak le toliko, kolikor ga bo s svojim delom za splošni blagor — zaslužil. Svet se tako suče, da bodo kdaj imeli le tisti svojo veljavo in primerno plačilo, ki bodo resnično koristili človeški družbi.

Učiteljski stan je od dne do dne bolj potreben, in učitelji, ki store svojo dolžnost, bodo imeli vsak dan več dohodkov in več ugleda. Tega ne bo ubranila nobena politika, ker politika navadno nasplošno ni prirojena dejanskim potrebam ljudstva in bo torej imela vedno manj veljave. — Kulturni narodi bodo stremili za splošno blaginjo, in tej služiti je naš poklic.

Začenjamo torej z abecedo in naštevanko, ne nehajmo pa niti z nadaljevalnimi tečaji! Naša stanovska naloga je izobrazba naroda. Zato pa — naprej za izobrazbo naroda!

Janko Žirovnik.

Nekaj o plačah istrskega učiteljstva.

V rokah so nam istrski deželni zakoni. Zato smo se namenili popisati, kakšne plače so uživali in še uživajo istrski ljudskošolski učitelji. Kake so bile plače v konkordatski dobi, na to se ne moremo ozirati, pač pa si oglejmo, kaj določa zakon z dne 30. marca 1870. § 22. tega zakona določa štiri plačilne vrste, namreč I. 1200, II. 1000, III. 800 in IV. 600 K. Poleg tega določa ta zakon petletnice z 10% najnižje plače, ki je v dotični občini ter nadučiteljem v občinah I. in II. razreda 400 K, v občinah III. 200 K in v občinah IV. 100 K opravilnine. Voditeljem enorazrednic ni določena opravilnina. Stanovanje določuje ta zakon samo voditeljem, obstoječe iz dveh sob in potrebnih postranskih prostorov, a če tega ni, stanarino v občinah I. in II. razreda 40%, v občinah III. razreda 30% in v občinah IV. vrste 20% najnižje letne plače v dotični občini. Vsi drugi učitelji, ki niso bili voditelji, niso imeli pravice ne do stanovanja in ne do stanarine.

To se je popravilo z zakonom z dne 3. novembra 1874 ter določilo le tri plačilne vrste, in sicer I. 1200, II. 1000 in III. 800 K. Učiteljem, ki niso imeli sposobnostne izkušnje, se je znižala vsaka vrsta za 200 K. Določilo se je, da se ima uvrstiti v I. vrsto 1/10, v II. vrsto 1/10 in v III. 1/10 krajev. Po prvem 10 letju so dobili 10% njih plače kot priboljšek, a dalje do izpolnjenega 30. službenega leta petletnice po 10% njih plače. Opravilnina je bila odmerjena za vsak razred 60 K, a skupna ni smela presegati 200 K. Vsi nadučitelji so imeli pravico do stanovanja, obstoječega iz dveh sob in postranskih prostorov, ali pa do odškodnine 200 K. Drugim učiteljem je bilo priznано le primerno stanovanje ali stanarina 100 K.

Ta določila so veljala do 1888. leta. Z zakonom z dne 14. decembra tega leta so ostale neizpremenjene tri plačilne vrste, a petletnice so se odmerile s 15% plače tretje vrste, in stanarina se je določila za nadučitelje 200 K, drugim učiteljem 160 K in podučiteljem 100 K.

Do leta 1901. je uživalo istrsko ljudskošolsko učiteljstvo take dohodke. Z zakonom z dne 9. oktobra istega leta se je zvišala vsaka vrsta za 200 K; kvinkvenije so se odmerile za podučitelje vsaka s 135 K in za učitelje s 150 K. Opravilnina je bila določena s 100 K za vsak razred, a presegati ni smela 300 K za vse razrede. Stanovanje se je določilo nadučiteljem, obstoječe iz 3 sob in potrebnih postranskih prostorov, drugim učiteljem primerno stanovanje ali pa stanarina nadučiteljem 350 K, drugim učiteljem 250 K.

Ta zakon je veljal do leta 1908. Dne 5. junija t. l. je izšel zakon, ki se z njim določa I. vrsta 1920, II. 1680, III. 1440 in IV. 1200 K. Za učiteljstvo brez sposobnostne izkušnje je še V. vrsta z 960 K letne plače.

Petletnice so za definitivno učiteljstvo določene vsaka po 180 K, a za provizorno vsaka po 120 K. Opravilnina je določena 180 K za enorazrednico in dvorazrednico, 300 K za trirazrednico in štirirazrednico in 420 K za petrazrednico in šestrazrednico ter za vsak nadaljni razred 60 K; vendar nikdar ne čez 600 K. Za nadučitelje je določeno stanovanje, obstoječe iz 3 sob, kabineta in potrebnih postranskih prostorov, za drugo učiteljstvo, obstoječe iz 2 sob, kabineta in potrebnih postranskih prostorov, ali pa stanarina nadučiteljem 540 K, učiteljem 360 K in 240 K podučiteljem in provizornim učiteljem.

Učiteljice imajo vedno 80% tačasne učiteljske plače.

Kdor bi primerjal plače, določene 1870. leta, in plače 1908., bi dobil ta-le pregled:

	1870.		1908.	
I. vrsta	1200 K	I. vrsta	1920 K	razloček 720 K
II. .	1000 .	II. .	1680 .	680 .
III. .	800 .	III. .	1440 .	640 .
IV. .	600 .	IV. .	1200 .	600 .

Marsikdo bi mislil, da je učiteljstvo danes precej na boljšem, a upoštevajmo to: Iz fasij duhovščine je razvidno, da je tačas veljal 1 l na debelo prodanega vina 8 h, medtem ko danes velja v istem kraju 28 h; 1 l mleka je veljal 10 do 12 h, danes velja 28 do 32 h. Enako so se sorazmerno podražile druge življenske potrebščine. Znano je, da je takrat delal delavec za 160 K najmanj 14 ur, medtem ko zahteva tak delavec danes 4 K za 9 urno delo. Iz tega je razvidno, da tudi danes ni istrsko učiteljstvo plačano času in dragini primerno.

Deželnemu zboru ne ostane nič drugega, kakor da v kratkem zopet regulira učiteljstvu plače, tako da bodo res odgovarjale § 55. državnega šolskega zakona. Nič ne pomaga izgovor, da so se regulirale komaj pred letom, ker se je naredilo takrat le polovičarstvo. Ostreši se bo marsikaterih starih predsodkov in ostreši se bo tudi dvojne mere, t. j. razločka med mestom in deželo. Danes so na deželi življenske potrebe ravnotako drage kakor v mestu, a v mestu so nekatere udobnosti, ki jih ni nikdar na kmetih.

Goriško učiteljstvo.

Praznujemo jubilej našega vrlega stanovskega glasila. Že petdeseto leto propagira naš „Tovariš“ ideje stanovske organizacije, ideje duševnega napredka, ideje svobode. Petdeseto leto je „Učiteljski Tovariš“ vedno isti, z istimi smotri, z istimi načeli.

Popolna kulturna tema je vladala ob njegovem rojstvu, in vse njegovo delovanje je bilo neprestan, trd boj proti tej temi.

Ljudstvo je bilo materialno, a še veliko bolj duševno usuznjeno glasoviti „mrtni roki“. Ta je gospodarila po mili volji z ljudskimi žulji, a še veliko okrutnejša in neizprosnejša je bila ta roka, ko je pritiskala k tlom ljudsko voljo, željo po svobodi.

A učitelji, naši predniki? Bili so marionete v rokah klerikalizma, bili so karikature onega stanu, ki bi moral prinašati luč prosvete, a je moral širiti temo nevednosti in suženstva.

Učitelji so bili nesvobodni, bili so mežnarji, organisti, brez potrebne izobrazbe, škandalozno plačani, brez spoštovanja in ugleda pri ljudstvu.

„Učiteljstvo je delovalo plodonosno za ljudsko prosveto složno z duhovniki!“ Pač uspešno složno delo! Še dandanes je ta „sloga“ ideal nekaterih „učiteljev“!

V naši lepi, solnčni goriški okolici so bile pred 50 leti na šolskem polju uprav obupne razmere — celih 12 šol je bilo v okraju, kjer je danes približno 100 šol.

Solstvo, ki sta ga uvedla blagopokojna cesarica Marija Terezija in njen ljudomili sin Jožef, je v oskrbi „črne garde“ postalo pastorka države; bilo je le žalosten ostanek prosvetljenega 18. stoletja. Kakor je bilo to drugod, tako tudi pri nas.

Na teh 12 šolah je poučevalo 12 učiteljev: čitanje, pisanje, računanje po zastarelih metodah, oziroma nemetodah. Če se je učenec naučil za silo čitanja in pisanja, je bil to že izreden uspeh. Seveda je bilo te dobrote deležno le 12 tiso vasi; otroci v ostalih vaseh so vzrasli brez vsakega pouka. Gledali pa so pri sprejemu v šolo tudi na spol otroka; dečki so imeli prednost pred deklicami. Za te je bilo dovolj, kar so jih matere naučile. Kakšne matere so postale te deklice, si lahko vsakdo misli.

Kolika razlika med našimi tedanjimi razmerami in med Finsko, kjer so morali že v 17. stoletju znati ženini in neveste čitati in pisati, če so hoteli stopiti v zakon! Za vzgojo se ni nihče brigal, tudi učitelji ne. Še sebe niso znali vzgojiti. Da bi imeli kako stanovsko zavest, o tem ni bilo niti govora. V temi nezavednosti so tavalji, dokler jih ni prebudil iz tega mrtvila list, ki je začel izhajati v Ljubljani pod naslovom „Učiteljski Tovariš“.

Zmajali so z glavami tedanji mežnarji-učitelji, ker si niso mogli misliti, da so

tudi oni ljudje, ki jim pripada visoka socialna naloga med našim ljudstvom. A dolgo ni trajalo to začudenje. Naročili so si list, ga čitali in izprevideli, da se dajo vse te ideje uresničiti, da je v njih moči doseči smotre, za katerimi je stremil „Učiteljski Tovariš“. Navdušili so se za stvar, in to navdušenje je porodilo v našem okraju nov stanovski list „Sola“, ki pa je moral zaradi vednega deficita prenehati.

Tem tesneje so se zlasti mlajši oklenili „Učiteljskega Tovariša“, ki jih je vzpodbujal k vztrajnemu delu in k zavednosti, da je učiteljstvo enega okraja le majhna moč, ki ne more nikomur imponirati.

Skrbno so skrivali hrepenenje po luči v svojih srcih, zakaj črna roka je grozeče visela nad njimi.

Prišlo je leto 1869., ki je prineslo našim prednikom toli zaželjeno svobodo: opustilo se je učiteljstvo suženjskih spon — zasijala je ljudstvu nada v boljše bodočnost.

Svobodno učiteljstvo je začelo misliti na svojo organizacijo, ki se je polagoma razpredla po celi slovenski domovini. A učitelji niso mislili le nase, tudi prosveta ljudstva jim je bila posel, ki so se ga oklenili z vso vnamo. Povsod so ustanavljali bralna in slična društva, kjer se je odraslo ljudstvo dalje izobraževalo; prirejali so veselice in predavanja ter tako zbudili v ljudstvu narodno zavest, zbudili so mu razsodnost in učili so ga umevati vsa javna vprašanja, ki se tičejo kmeta.

Navodila in tolažbo v težkih dneh so pa dobivali v svojem vrlem glasilu, ki je dajalo iniciative, nasvete in branilo učiteljstvo in njegovo delo pred raznimi napadi.

Ustanavljale so se nove šole, širile že obstoječe in vrsta narodnih in kulturnih delavcev se je množila, in z njo se je razširila kultura, moralna in materialna, po geslu idealnega voditelja goriških Slovencev, nepozabnega dr. Lavriča: Vse za omiko, svobodo in napredek!

„Narodna šola“ v Št. Rupertu pri Velikovcu na Koroškem.

Tuji navali čedalje huje pritiskajo na nas, in naš edini up na boljše bodočnost je naše narodno šolstvo. Na prstih ene roke lahko seštejemo šole na Koroškem, ki imajo slovenski učni jezik — vse druge so pomenčevalnice v pravem pomenu besede.

Kakor svetilnik ob morju pa stoji „Narodna šola“ v Št. Rupertu pri Velikovcu na Koroškem; ta šola je naša straža, je pa tudi hud trn našim nasprotnikom. Kaj čuda, da rujejo zoper njo, kolikor največ morejo ter store vse za sosedno nemško šolo v Velikovcu, kamor je Št. Rupert vsočan. Za nemško šolo love otroke od blizu in daleč, in po pravici je dejal neki nemški učitelj, da je nad polovico otrok nemške šole „Gast-schüler“, to so otroci, ki prihajajo iz drugih šolskih okolišev. Da je 70 odstotkov otrok, ki obiskujejo nemško šolo, slovenskih staršev, je gola istina. Otroke v nemške šole love v pravem pomenu besede. Cel roj agitatorjev leta okrog, ki s sladkimi obljubami mamijo starše in otroke. Resnica pa je tudi, da za otroke nemške šole res skrbe. O Božiču jih obdarjajo z obleko in obuvalom ter jim pozimi in deloma celo tudi poleti dajejo opoldne hrano.

„Narodna šola“ prireja sicer vsako leto božičnico ter dobivajo otroci obilne darove, vendar pa, žal, dosedaj še ni imela šolarske kuhinje, ki je res prava potreba tukaj, ker so otroci potrebni opoldne tople juhe in drugič, da more „Narodna šola“ uspešno tekmovali z nemško šolo. Mnogi otroci imajo čez hribe po eno uro in še dlje v šolo; in kako hudo je za šibkega otroka težavna hoja po ledu in snegu ter bivanje v mrzli zimi ves dan brez tople hrane. Človekoljubnost že zahteva za te siromake, da bi dobivali opoldne toplo kosilce, glasno pa tirja tukaj narodni moment, da ne pustimo slovenske dece lačne v mrzli zimi ter jo tako prepustimo nevarnosti, da odide v nemško šolo, kjer deci sicer polnijo želodček, a ji rujejo zato ljubezen do rodne slovenske zemlje in materinega jezika ter jo napolnjujejo še z mrznjo do vsega, kar je slovenskega.

Z novim letom 1910. otvori tudi „Narodna šola“ v Št. Rupertu toli potrebno šolarsko kuhinjo. Ker pa nima potrebnih sredstev, se obračamo do slovenske javnosti za prispevke.

Slovenke, Slovenci, o novem letu se spominjajte s kakim darom edine „Narodne šole“ na Koroškem. — „Tožni Gorotani!“ vzdihujemo; a rešiti more koroške Slovence le narodno delo.

Slovenke, Slovenci, storite kaj za uboge stradalajoče slovenske koroške šolarje, pokžite svojo ljubezen v dejanju s tem, da pošljete kak dar — bodisi v denarju, bodisi v blagu — za šolarsko kuhinjo „Nar. šole“ v Št. Rupertu pri Velikovcu.

*) Ko me je n. pr. l. 1870/1871. v Idriji nadzoroval, kjer sem bil dve leti učitelj, sem pričakoval od njega, da me bo kaj pohvalil kot „Tov.“ sotrudnika; a tega ni storil, marveč me pokaral, ker sem v nekem spisu klečanje navedel kot disciplinarno kazen.

**) Takrat je bil „Tovariš“ torej preveč „klerikalni“, pozneje pa preveč „liberalen“, osobito takrat, ko je odložil — Slomškovo glavo.